

संस्कृतबालादर्श एकविंशः पाठः ॥ २१ ॥

द्वौ सखायौ

अतीव *in.* very much, प्रभूतम् *in* much, श्रेष्ठी *m* merchant, वित्तम् (*n*) = wealth

पूर्वं चोलदेशे द्वौ सखायावास्ताम् (सखायौ आस्ताम्) । तयोरेको विद्याप्रियः अन्यो धन प्रियः । तयोः पितरौ अतीव दरिद्रौ । अतः तौ पित्रोराज्ञया विदेशं गतौ ॥
विद्या प्रियः तत्र विद्यालयं प्रविश्य विद्यामधीतवान् (studied) । अन्यः कस्यापि श्रेष्ठिनः आपणे व्यापृतः (employed) प्रभूतं (much) वित्तमर्जति स्म ॥

दशभ्यो वर्षेभ्यः परं (after) तौ स्वदेशं प्रति प्रस्थितौ (were, returning) ।
वनमार्गेण गच्छतः तयोः धनप्रियस्य धनभाण्डं चोराः अपाहरन् । तेन स निर्धनो जातः ॥

यदा तौ स्वदेशमागतौ तदा विद्याप्रियं कृतविद्यं वीक्ष्य तद्देशीयः राजा तं मन्त्रिपदे
न्ययोजयत् धनप्रियस्तु (धनप्रियः तु but the desirer of wealth) जीविकार्थं
गत्यन्तरम् (other means) अपश्यन् तस्य एव मन्त्रिणः सेवकः अभवत् ।
विद्याया माहात्म्यं (greatness) पश्यत ! तस्यैव (तस्य एव) " विद्याधनं सर्वधनात्
प्रधानं " इति लोका आहुः (they say) ।

न चोरहार्यं न च राजहार्यं न भातुभाज्यं न च भारकारि ।

व्यये कृते वर्धते एव नित्यं विद्याधनं सर्वधनप्रधानम् ॥

विद्याधनं श्रेष्ठधनं तन्मूल मितरद् धनम् ।

दानेन वर्धते नित्यं न भाराय च नीयते ॥ आर्यधर्म

क) प्रश्नाः

१। कदा कुत्र द्वौ सखायावास्ताम् (lived) ?

पूर्व चोलदेशे द्वौ सखायावास्तां ।

२। तौ कीदृशौ (are) ?

तयोरेकः विद्याप्रियः अन्यः धनप्रियः ।

३। कुतः तौ विदेशं गतौ ?

तौ चोलदेशतः विदेशं गतौ ।

विद्याप्रियो (विद्याप्रियः) तत्र किं कृतवान् ?

४। विद्याप्रियस्तत्र (विद्याप्रियः तत्र) किं कृतवान् ?

विद्याप्रियः तत्र विद्यालयं प्रविश्य विद्याम् अधीतवान् ।

५। अन्यः किमकरोत् ?

अन्यः कस्य अपि श्रेष्ठिनः आपणे व्यापृतः employed प्रभूतं much वित्तं अर्जति स्म ।

६। कदा तौ स्वदेशं प्रति प्रस्थितौ ?

दशभ्यः वर्षेभ्यः परं तौ स्वदेशं प्रति प्रस्थितौ ।

७। तयोः कस्य किं चोराः अपाहरन् ?

तयोः धनप्रियस्य धनभाण्डं चोराः अपाहरन् ।

८। तेन स कीदृशो जातः ?

तेन स निर्धनो जातः ।

९। कः तं मन्त्रिपदे न्ययोजयत् ?

तद्देशीः राजा तं मन्त्रिपदे न्ययोजयत् ?

१०। धनप्रियः किम् अकरोत् ?

धनप्रियः तु जीविकार्थं गत्यन्तरम् अपश्यन् तस्य एव मन्त्रिणः सेवकः अभवत् ।

११। कस्मात् त्वं विद्याभ्यासं करोषि ? “

विद्याधनं सर्वं धनात् प्रधानं” इति लोका आहुः अत अहं विद्यामधीतं करोमि ।

ख) "रभ्" (आत्मनेपदी *to begin*) धातोः लङ् (*imperfect past*) रूपाणि ।

प्र. पु.	अरभत	अरभेतां	अरभन्त
म. पु.	अरभथाः	अरभेथाम्	अरभध्वम्
उ. पु.	अरभे	अरभावहि	अरभामहि

पच् = to cook

प्र. पु.	अपचत	अपचेतां	अपचन्त
म. पु.	अपचथाः	अपचेथाम्	अपचध्वम्
उ. पु.	अपचे	अपचावहि	अपचामहि

लभ् = to get, to obtain

प्र. पु.	अलभत	अलभेतां	अलभन्त
म. पु.	अलभथाः	अलभेथाम्	अलभध्वम्
उ. पु.	अलभे	अलभावहि	अलभामहि

ग) प्रविश्य, वीक्ष्य, इमे ल्यबन्ते अव्यये । * ल्यवन्तः

*Grammatical term representing words ending in य *ya* which represent words which are indeclinable words as (प्रविश्य *pravisya* = having entered.)

घ) अर्जति स्म ---- अत्र व्याकरण विशेष कः ?

अर्जति स्म अत्र क्रिया पदं अर्जति सह स्म प्रयोगेन अर्जति लङ् रूपेण भवति

ड) "लड्" रूपैः वाक्यानि पूरयत ----

१. अद्य मम स्वसा पतिगृहात् ----(आगच्छ) । अद्य मम स्वसा पतिगृहात् आगच्छत् ।
२. अहं ह्यः गृहात् पुस्तकम्- (आनय्) । अहं ह्यः गृहात् पुस्तकम् आनयम्
३. ह्यः सूर्यः न ----- (प्रकाश्) । ह्यः सूर्यः न अप्रकाशत् ।
४. असमाकं परीक्षा ह्यः----- (आरभ्) । असमाकं परीक्षा ह्यः अरभत् ।

च) एक, द्वि, त्रि, चतुर, एतेषां रूपैः वाक्यानि पूरयत ----

१. ---- वने व्याघ्रः प्रतिवसति । एकस्मिन् वने एकः वाघ्रः प्रतिवसति =
In one forest the tiger lives well (independently) .
२. ----- गुच्छे ----- पुष्पाणि वर्तन्ते । एकस्मिन् गुच्छे चत्वारि पुष्पाणि वर्तन्ते ।
In one bunch there four flowers.
३. -----बालकौ पथि ----- चोरम् अपश्यताम् । द्वौ बालकौ पथि एकं चोरम्
अपश्यताम् । On the way, Two boys saw a thief stealing.
४. - - दशरथस्य - - भार्यासु - - पुत्राः अजायन्त । एकस्य दशरथस्य त्रिस्रासु
भार्यासु चत्वारः पुत्राः अजायन्त । Of (in) the three wives of Daśaratha four sons were
bornn.

छ) संख्या शब्दस्य रूपाणि 5 to 19

५ पञ्च	१० दश	१५ पञ्चदश
६ षट्	११ एकादश	१६ षोडश
७ सप्त	१२ द्वादश	१७ सप्तदश
८ अष्ट वा अष्टौ	१३ त्रयोदश	१८ अष्टादश
९ नव	१४ चतुर्दश	१९ नवदश वा एकोनविंशतिः

शब्दसंग्रहः śabdasaṅgrahaḥ = Vocabulary

सखायौ *m* two friends

अतीव *in.* very much

प्रभूतं *in.* much

श्रेष्ठी *m.* merchant

वित्तम् *n.* wealth

विदेशः *m.* foreign land

अर्जति स्म *P.* earned

परं *in.* after

अपाहरन् *P.* took away

निर्धनः *a.m.* poor

तद्देशीयः *a.m.* native of that place

न्ययोजत् *P.* appointed

जीविकार्थम् *in.* for livelihood

आहुः *P.* (they) say

गत्यन्तरं *n.* other means

सेवकः *m.* servant

अभवत् *P.* (he) became.

प्रविश्य तु महारण्यं रामो राजिवलोचनः ।

विराधं राक्षसं हत्वा शरभङ्गं ददर्श ह ॥ ४१